

خودارزیابی درس ششم «لف و نشر، تضاد و متناقض نما»

۱- در ابیات زیر لفظ و نشرها را بیابید و نوع آنها را مشخص کنید.

الف) اگر ز خلق ملامت و گرز کرده ندامت / کشیدم، از تو کشیدم، شنیدم، از تو شنیدم مهرداد اوستا

جواب: لفظها: ملامت - ندامت // نشرها: شنیدم - کشیدم // نوع لفظ و نشر: مشوش

ملامت لفظ ۱ - ندامت لفظ ۲ - شنیدم نشر ۲ - کشیدم نشر ۱ - نوع: نامرتب

ب) فرورفت و بر رفت روز نبرد / به ماهی نم خون و بر ماه گرد فردوسی

جواب: لفظها: فرو رفت - بر رفت // نشرها: به ماهی نم خون - بر ماه گرد // نوع لفظ و نشر: مرتب

فرو رفت (لفظ ۱) - بر رفت (لفظ ۲) - به ماهی نم خون (نشر ۱) - بر ماه گرد (نشر ۲)

پ) دل و کشورت جمع و معمور بادا! / ز ملک پراکندگی دور بادا! سعدی

جواب: لفظها: دل - کشور // نشرها: جمع - معمور // نوع لفظ و نشر: مرتب

دل (لفظ ۱) - کشور (لفظ ۲) - جمع (نشر ۱) - معمور (نشر ۲)

ت) با آنکه جیب و جام من از مال و می تهی است / ما را فراغتی است که جمشید جم نداشت فرخی یزدی

جواب: لفظها: جیب - جام // نشرها: مال - می // نوع لفظ و نشر: مرتب

جیب (لف ۱) - جام (لف ۲) - مال (نشر ۱) - می (نشر ۲)

۲- در ابیات زیر آرایه تضاد را مشخص کنید.

الف) هر چه جز بار غمت بر دل مسکین من است / برود از دل من، وز دل من آن نرود حافظ

جواب: برود و نرود

ب) کسی با او نه و او با همه کس / نماند هیچ کس، او ماند و بس خواجوی کرمانی

جواب: نماند و ماند

پ) در نیابد حال پخته هیچ خام / پس سخن کوتاه باید؛ والسلام مولوی

جواب: پخته و خام

ت) همه غیبی تو بدانی، همه عیبی تو بیوشی همه بیشی تو بگاهی، همه کمی تو فزایی سنایی

جواب: بیش و کم | بگاهی و فزایی

ث) شکر ایزد که به اقبال کله گوشه گل نخوت باد دی و شوکت خار آخر شد حافظ

جواب: نخوت و شوکت | گل و خار

۳- متناقض نما را در ابیات زیر بیابید.

الف) ز کوی یار می آید نسیم باد نروزی / از این باد ار مدد خواهی، چراغ دل برافروزی حافظ

جواب: از این باد ار مدد خواهی، چراغ دل برافروزی، یاری خواستن از باد برای روشن کردن چراغ، درحالی که باد خاموش کننده چراغ است، نه روشن کننده آن.

ب) فلک در خاک می غلتید از شرم سرافرازی / اگر می دید معراج ز پا افتادن ما را بیدل دهلوی

جواب: شرم سرافرازی (سرافرازی با غرور و شرم با سرافکندگی همراه است؛ ترکیب این دو باهم متناقض نماست.) / معراج از پا افتادن (معراج به معنی بالا رفتن است که از لحاظ مفهومی نقض کننده از پا افتادن است. ترکیب این دو مفهوم در کنار یکدیگر، متناقض نماست).

پ) عجب مدار که در عین درد خاموشم / که درد یار پری چهره عین درمان است فروغی بسطامی

جواب: عین درمان بودن درد، متناقض نماست، زیرا هر جا درد هست، درمان نیست و به عکس.

۴- در شعر فرخی یزدی در خودارزیابی (۱) یک اختیار شاعری «زبانی» بیابید.

می ت هیست	م ن ز مال	جی ب جام	با آن ک	پایه های آوایی
جم ن داشت	ک جم شی د	راغ تی ست	ما را ف	

وزن	مفعول	فاعلات	مفاعیل	فاعلن
نشانه‌های هجایی	U - -	U - U -	U - - U	- U -

۱- در هجای نهم مصراع اول، از اختیار زبانی حذف همزه استفاده شده است.

* در بیت تلمیح به ماجرای جمشید، پادشاه ایرانی و صاحب جام جهان نما هم دیده می‌شود! پایه‌های آوایی بیت، «مستفعلن مفاعل مستفعلن فعل» هم می‌باشد.

کارگاه تحلیل فصل دوم

۱- نمونه‌های زیر، به صورتی که بین دو هلال تقطیع شده‌اند، با کدام اختیار شاعری مطابقت دارند؟

نوای نی (U - - -): اختیار زبانی بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه (کسره اضافه) در هجای سوم
 آرزوی خوب (U - - - U): اختیار زبانی بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه (کسره اضافه) در هجای چهارم
 دل پاک (U - - U): اختیار زبانی بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه (کسره اضافه) در هجای دوم
 بازی دهر (U - U U): اختیار زبانی کوتاه تلفظ کردن مصوت بلند «ی» در هجای دوم

۲- پس از تقطیع هجایی ابیات زیر، هجاهای معادل در دو مصراع یک بیت را مقایسه کنید و اگر اختلافی هست نوع اختیار شاعری را تعیین کنید.

الف) راستی آموز بسی جو فروش / هست در این شهر که گندم نماست پروین اعتصامی

پایه‌های آوایی	را س ت (۱) یا (۲)	موز ب سی	جو ف روش
	هس ت د رین (۲)	شه ر ک گن	دم ن ماست
وزن	مفتعلن	مفتعلن	فاعلن
نشانه‌های هجایی	- U U -	- U U -	- U -

۱- اختیار زبانی کوتاه تلفظ کردن مصوت بلند «ی» در هجای سوم مصراع اول

۲- اختیار زبانی حذف همزه در هجای چهارم مصراع اول و دوم

ب) نبینی باغبان چون گل بکارد / چه مایه غم خورد تا گل برآرد فخرالدین اسعد گرگانی

پایه‌های آوایی	ن بی نی با	غ بان چُن گل	ب کار د
	چ مای (۱) غم	خُ رد تا گل	ب را (۲) رد
وزن	مفاعیلن	مفاعیلن	فعلولن

نشانه‌های هجایی	--- U	--- U	-- U
-----------------	-------	-------	------

۱- اختیار زبانی بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه پایان کلمه در هجای سوم مصراع دوم

۲- اختیار زبانی حذف همزه در هجای دهم مصراع دوم

(پ) غمش در نهانخانه دل نشیند / به نازی که لیلی به محمل نشیند طبیب اصفهانی

پایه‌های آوایی	عَ مش در	نَ هانِ خا	نِ یِ (۱) دل	نِ شی ند
وزن	بِ نازی	کِ لی لی	بِ مح مل	نِ شی ند
نشانه‌های هجایی	فعولن	فعولن	فعولن	فعولن
	-- U	-- U	-- U	-- U

۱- اختیار زبانی بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه (کسره اضافه) در هجای هشتم مصراع اول

(ت) گر از این منزل ویران به سوی خانه روم / دگر آنجا که روم عاقل و فرزانه روم حافظ

پایه‌های آوایی	گَ رَ (۱) زین (۱) من	زِ لِ وی ران	بِ سو (۲) یِ (۳) خا	نِ رَ وم
وزن	دِ گَ ران (۱) جا	کِ رَ وم عا	قِ لُ فر زا	نِ رَ وم
نشانه‌های هجایی	فعلاتن	فعلاتن	فعلاتن	فعلن
	-- UU	-- UU	-- UU	- UU

۱- اختیار زبانی حذف همزه در هجاهای دوم و سوم مصراع اول و هجای سوم مصراع دوم

۲- اختیار زبانی کوتاه تلفظ کردن مصوت بلند «و» پایان کلمه در هجای دهم مصراع اول

۳- اختیار زبانی بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه (کسره اضافه) در هجای یازدهم مصراع اول

(ث) من و تو غافلیم و ماه و خورشید / بر این گردون گردان نیست غافل منوچهری

پایه‌های آوایی	م ن (۱) ت (۱) غا	فِ لی م (۱) ما	هَ خَ ر شید
وزن	بَ رین (۲) گر دو	نِ گر دان نی	ست غا فل
نشانه‌های هجایی	مفاعیلن	مفاعیلن	فعولن
	--- U	--- U	-- U

۱- اختیار زبانی بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه (واو عطف) در هجاهای دوم و هفتم مصراع اول و ضمه (ت) در هجای سوم

۲- اختیار زبانی حذف همزه در هجای دوم مصراع دوم

۳- وزن این بیت همسان تک لختی است.

۳- در ابیات زیر آرایه‌های لف و نشر، تضاد و متناقض نما را مشخص کنید.

الف) گرندیدی قبض و بسط عشق را در یک بساط / گریه مینا نگر خندیدن ساغر ببین فروغی بسطامی

جواب: تضاد: بین واژگان قبض (گرفتگی) و بسط (گشادگی)، و گریه و خندیدن

ب) دو کس دشمن ملک و دین‌اند: پادشاه بی حلم و زاهد بی علم. گلستان سعدی

جواب: نوع لف و نشر مرتب: دشمن ملک = لف ۱ / پادشاه بی حلم = نشر ۱ | دشمن دین = لف ۲ / زاهد بی علم = نشر ۲

پ) روز از برم چو رفتی، شب آمدی به خوابم / این است اگر کسی را عمری بود دوباره کلیم کاشانی (همدانی)

جواب: تضاد: بین واژگان روز و شب | آمدی و رفتی

ت) مرا نصیب غم آمد به شادی همه عالم / چرا که از همه عالم محبت تو گزیدم مهرداد اوستا

جواب: متناقض نما: مرا نصیب غم آمد به شادی همه عالم ترکیبی متناقض گونه است، زیرا شاعر می‌گوید بهره‌ام از شادی دنیا غم است.

تضاد: بین واژگان شادی و غم نیز وجود دارد.

ث) چیست این سقف بلند ساده بسیار نقش / هیچ دانا زین معما در جهان آگاه نیست حافظ

جواب: متناقض نما: «ساده بسیار نقش» و «آگاه نبودن دانا» ترکیب‌هایی متناقض نما هستند.

ج) آب آتش فروز، عشق آمد / آتش آب سوز عشق آمد سنایی

جواب: متناقض نما: ترکیب‌های آب آتش فروز و آتش آب سوز هستند. زیرا آب آتش را خاموش می‌کند و نمی‌تواند باعث افروختن آن شود.

۴- متن زیر از کتاب «چرند و پرند» دهخدا از نظر ویژگی‌های زبانی دوره بیداری بررسی نمایید.

باری، چه در دسر بدهم؟ آن قدر گفت و گفت و گفت تا ما را به این کار واداشت. حالا که می‌بیند آن روی کار بالاست، دست و پایش را گم کرده، تمام آن حرف‌ها یادش رفته. تا یک فراش قرمز پوش می‌بیند، دلش می‌تپد. تا به یک ژاندارم چشمش می‌افتد، رنگش می‌پرد. هی می‌گوید: امان از همنشین بد.

جواب: در متن از ترکیبات و مثال‌های عامیانه استفاده شده و زبان آن ساده و دور از پیچیدگی‌های فنی و ادبی است. از ترکیب‌های عامیانه به کار رفته در این متن می‌توان به «چه در دسر بدهم»، «آن روی کار بالاست» و «رنگش می‌پرد» اشاره کرد. «امان از همنشین بد» نیز یکی از تعبیرات عامیانه در زبان فارسی است. سادگی و روانی، قابل فهم بودن و محاوره‌ای و... استفاده از واژه فرانسوی، ژاندارم - حذف فعل: دست و پایش را گم کرده است...